

บทที่ 6

ทฤษฎี และ แบบจำลองในการวิจัย

กวี รัชชาน

ในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ และการวิจัยรัฐศาสตร์ของนักรัฐศาสตร์กลุ่มที่เชื่อในการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์นั้นถือว่า ทฤษฎี ศาสตร์กับการศึกษาและการวิจัยนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง เป้าหมายของการศึกษาและการวิจัยทางรัฐศาสตร์ คือการหาทฤษฎีที่สามารถพรรณนาและอธิบายพฤติกรรมหรือกิจกรรมทางการเมืองของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันทฤษฎีจะเป็นกรอบเค้าโครงความคิดในการวิจัยของนักวิจัย ทฤษฎีจะเป็นประโยชน์แก่นักวิจัยในการกำหนดปัญหา สมมติฐาน ตัวแบบ การกำหนดตัวแปร การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ความหมาย และลักษณะของทฤษฎี

ทัศนะเกี่ยวกับความหมายและลักษณะของทฤษฎีนั้นมีความเห็นแตกต่างกันออกไปในนักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์แต่ละกลุ่ม คือ

ในทัศนะของนักสังคมศาสตร์ที่เคร่งครัดในการใช้การศึกษาแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทฤษฎี หมายถึง “ชุดของหลักการ และคำจำกัดความที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยทำหน้าที่จัดระเบียบอย่างมีระบบในทางด้านความคิด เกี่ยวข้องกับลักษณะบางประการที่คัดเลือกมา ประสพการณ์ความเป็นจริง ทฤษฎีนี้จะคลุมไปถึงชุดของข้อสมมติเบื้องต้น (assumption) และความจริงที่ปรากฏชัด”¹ ในทัศนะนี้ทฤษฎีจะเป็นชุดของข้อความ (Statements) ที่เป็นข้อเสนอ (Proposal) เพื่อพรรณนาและอธิบายความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือกิจกรรมหรือปรากฏการณ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างมีระบบ ซึ่งอาจจะเรียกทฤษฎีในทัศนะนี้ว่าเป็น ทฤษฎีเชิงประจักษ์ (Empirical Theory) เพราะทฤษฎีประเภทนี้ได้มาจากการสังเกตและเก็บข้อมูล

¹ George A. Theodorsen and Achilles G. Theodorsen, *A Modern Dictionary of Sociology* (London : Methuen & Co., 1969), pp. 436-437.

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในทัศนะของนักวิชาการกลุ่มนี้ถือว่าทฤษฎีที่ได้รับการยืนยันหรือทดสอบจนเชื่อถือได้แล้วจะเรียกว่า กฎ (Law) ส่วนทฤษฎีที่ยังไม่ได้รับการยืนยันจากการทดสอบนั้นจะเรียกว่า สมมติฐาน (Hypothesis)

ตัวอย่างของทฤษฎีในลักษณะข้างต้นได้แก่ ทฤษฎีของนักรัฐศาสตร์กลุ่มพฤติกรรมนิยม และกลุ่มที่เชื่อในแนวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด กลุ่มอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นทฤษฎีแคบ ๆ ที่อธิบายพฤติกรรมในลักษณะแคบ ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนทฤษฎีทั่วไปซึ่งเป็นทฤษฎีมุ่งอธิบายพฤติกรรมการเมืองของทุกระบบการเมือง เช่น ทฤษฎีวิเคราะห์ระบบการเมืองของ เดวิด อีสตัน

ในทัศนะของนักสังคมศาสตร์ที่ไม่ได้เคร่งครัดมากนักในการใช้การศึกษาแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์

จะมองความหมายและลักษณะของทฤษฎีกว้างกว่า กล่าวคือ ทฤษฎีนั้นนอกจากจะหมายถึงทฤษฎีเชิงประจักษ์ที่กล่าวไปแล้ว ทฤษฎียังรวมถึงทฤษฎีเชิงปทัสฐาน (Normative Theory) ทฤษฎีในทัศนะนี้ไม่ได้หมายถึงชุดของข้อเสนอที่พรรณนาและอธิบายโลกที่เป็นจริงอย่างเดียว แต่ยังมีสาระสำคัญที่กล่าวถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเป้าหมายอันเป็นอุดมคติของสังคม และรูปแบบหรือกระบวนการทางการเมืองการปกครองที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายตามที่พึงประสงค์อีกด้วย ข้อเสนอที่เป็นสาระสำคัญประการหลังนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยมของผู้ศึกษา และปทัสฐาน (Norm) ของสังคมเป็นสำคัญ ตัวอย่างทฤษฎีประเภทนี้ได้แก่ ทฤษฎีทางการเมืองของ เพลโต อริสโตเติล รัสโซ มิลล์. ดีวี่ (Dewey) แมคเคย์เวลล์ เป็นต้น

ระดับของทฤษฎี ทฤษฎีมีหลายระดับด้วยกัน การแบ่งระดับของทฤษฎีมีผู้แบ่งออกเป็นหลายประเภทดังตัวอย่างเช่น

เดวิด อีสตัน แบ่งทฤษฎีออกเป็น 3 ระดับตามขอบเขตเนื้อหาสาระที่ทฤษฎีนั้นครอบคลุมอยู่ คือ

1. ทฤษฎีเอกพจน์ทั่วไป เป็นทฤษฎีที่ใช้ข้อมูลอันจำกัด จึงสามารถใช้อธิบายพฤติกรรมที่จำกัดภายใต้เงื่อนไขเวลาและสถานที่อันแน่นอน และมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ก้ำกีดกันเท่านั้น หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าทฤษฎีชนิดนี้ไม่ยืนยันในความเป็นกฎทั่วไป

2) ทฤษฎีแบบแคบหรือทฤษฎีเพียงบางส่วน ทฤษฎีชนิดนี้จะครอบคลุมถึงพฤติกรรม แต่เพียงบางส่วนของระบบการเมืองเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมทั้งระบบ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับพรรคการเมือง พฤติกรรมของรัฐสภา การตัดสินใจ ฯลฯ

3) ทฤษฎีทั่วไป (General Theory) เป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายการทำงานของระบบการเมืองทั้งระบบ ไม่มุ่งเฉพาะเจาะจงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับระบบการเมืองของอิสตัน เป็นต้น

ระดับของทฤษฎีอาจแบ่งออกได้ตามระดับของความเชื่อถือได้ เช่น

1) ทฤษฎีระดับสูง เป็นทฤษฎีที่สามารถพิสูจน์ได้แน่นอน และจะเป็นจริงในทุกสภาพการณ์ หากมีเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ ทฤษฎีนี้ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น ทฤษฎีอะตอม เป็นต้น

2) ทฤษฎีระดับกลาง เป็นทฤษฎีที่มีความแน่นอนพอสมควร แต่ไม่ถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ สร้างขึ้นมาโดยอาศัยการสังเกตและเก็บข้อมูลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ โดยอาศัยวิธีการที่เป็นระเบียบเป็นระบบ ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะเป็นทฤษฎีประเภทนี้ทั้งสิ้น

3) ทฤษฎีระดับต่ำ เป็นทฤษฎีที่ยากจะทดสอบหรือพิสูจน์ได้ มีความเชื่อถือได้ในระดับต่ำ

6.2 ตัวแบบหรือแบบจำลอง (Model)

แบบจำลองหรือตัวแบบ (Model) มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดระเบียบของความคิดเกี่ยวกับความจริง และทำให้ความคิดเกี่ยวกับความจริงง่ายเข้าใจ โดยสามารถเข้าใจลักษณะอันสำคัญได้² ตัวอย่างเช่น ในการสร้างยานอวกาศ วิศวกรจำเป็นจะต้องมีการสร้างแบบจำลองขึ้นก่อน เพื่อประโยชน์ในการที่จะสร้างยานอวกาศจริงๆ หรือเมื่อสร้างยานอวกาศนั้นเสร็จแล้ว วิศวกรอาจจะสร้างแบบจำลองหรือตัวแบบของยานอวกาศเอาไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไปก็ได้ แบบจำลองหรือตัวแบบทางสังคมศาสตร์จะมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ รูปภาพ หรือแผนภูมิมากกว่าเป็นวัตถุ

² Dennis P. Forcese and Stephen Richer, *Social Research Methods* (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1973),

แบบจำลอง บางครั้งจะมีความหมายเช่นเดียวกับทฤษฎี ถ้าแบบจำลองนั้นเป็นแบบของข้อเสนอ เพราะทั้งทฤษฎีและแบบจำลองเป็นการเลียนแบบ หรือการสรุปย่อ จากความจริงและแบบจำลองนั้นอาจจะมีลักษณะเป็นสมมติฐานเพื่อนำเอาไปทดสอบ และพิสูจน์ แบบจำลองที่ได้รับการทดสอบและพิสูจน์แล้วหลายครั้งก็จะกลายเป็นทฤษฎี

ตัวอย่างแบบจำลองเกี่ยวกับระบบการเมืองของเดวิด อีสตัน จะประกอบไปด้วย Inputs, Political System, Outputs และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์ ทฤษฎี แบบจำลอง และการวิจัย

มีความสัมพันธ์กันสรุปได้ดังนี้

1) ศาสตร์ (Science) ประกอบด้วย ความรู้ความจริงที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ความรู้ความจริงนั้นอาจได้แก่ทฤษฎี (ในที่นี้หมายรวมความถึงกฎ) และไม่ใช่ทฤษฎี ความรู้ที่เป็นทฤษฎีนั้นถือว่าเป็นความรู้ที่เชื่อถือได้ มีความเป็นระเบียบเป็นระบบมากกว่าความรู้ที่ไม่ใช่ทฤษฎี

2) ศาสตร์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้นั้นจะต้องได้ความรู้ความจริงมาจากการวิจัย เพราะการวิจัยเป็นวิธีการหาความรู้ความจริงที่เชื่อถือได้ มีระบบและมีระเบียบในการหาความรู้ความจริง ศาสตร์และทฤษฎีใดที่ไม่ได้ความรู้ความจริงมาจากการวิจัยย่อมเชื่อถือได้น้อย และศาสตร์นั้นจะไม่มี ความเจริญก้าวหน้าเลยถ้าหากว่าขาดทฤษฎีและความรู้ความจริงที่ได้มาจากการวิจัยที่เป็นระบบเป็นระเบียบเชื่อถือได้

3) การวิจัยยอมใช้ศาสตร์และทฤษฎีเป็นเครื่องช่วยในการวิจัย ทำให้การวิจัยได้ความรู้ความจริงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ (คือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเวลาน้อยกว่าการไม่ใช้) ตัวอย่างเช่น รัฐศาสตร์และทฤษฎีรัฐศาสตร์ จะเป็นเครื่องช่วยนักวิจัยในการกำหนดปัญหาตัวแบบ สมมติฐาน ช่วยในการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูล

4) แบบจำลองที่เป็นสมมติฐาน หรือแบบจำลองในทฤษฎีที่จะต้องทำการวิจัยเพื่อทดสอบหาความจริงนั้น จะช่วยให้นักวิจัยเข้าใจสภาพจำลองของความจริงที่จะทำการพิสูจน์หรือทดสอบได้ดียิ่งขึ้น อันจะทำให้การดำเนินการวิจัยได้ผลสมความมุ่งหมาย

อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันแบบจำลองในทฤษฎีหรือกฎที่ได้รับการ
ยืนยันและพิสูจน์แล้ว จะช่วยให้นักวิชาการเข้าใจทฤษฎีและกฎนั้นได้อย่างดียิ่งขึ้น